ÅLESUND KOMMUNE

ORDFØRENEN

Melding om krigsbegivenhetene i Ålesund
april - juni 1940.

Ordförer i Ålesund ved krigsutbruddet 9.april 1940 var konsul Theodor Berg. Varaordförer var undertegnede Gustav Sveen.

Der var innkalt til formannskapsmöte ettermiddagen den 9.april til behandling av dendel ordinære saker. Mötet ble innstilt, da man straks fikk henderne fulle med de forskjellige beredskapsforanstaltninger som situasjonen krevet, og som måtte utföres öyeblikkelig.Undertegnede sto den gang som formann i Forsyningsnemnda og fikk straks en mengde ting å gjöre i den anledning. Jeg kan herom forövrig vise til Forsyningsnemndens forretningsförers rapport.

Forbindelsen med Oslo ble som kjennt avbrudt på et tidlig tidspunkt, således at man ikke kunne få noen ordre eller direktiver derfra for vårt fylke. Luftverntilstann ble således erklært av fylkesmannen på egen hånd.

Tiltrods for at der naturligvis de förste dager hersket stor uvisshet og tildels også hos mange endel engstelse for sine pårörende som befandt seg enten tilsjös eller omkring i landet, må en si at byens befolkning tok krigssituasjonen med stor ro og fatning.

Byens myndigheter fryktet först og fremst at der ville oppstå vanskeligheter med alle slags tilförsler til byen. Noe egentlig angrep på byen - som en åpen by - ventet man egentlig ikke, skjönnt der öyeblikkelig ble tatt skritt til å få istann så mange dekningsrom som mulig. Heldigvis var byens lager av matvarer og andre varer gode, og en var i stann til å etterkomme praktisk talt alle rekvisisjoner fra I.R.11 under mobiliseringen.

Slik som forholdene var, var det nödvendig at der på kommunens vegne ble truffet en rekke avgjörelser helt uformelt og ofte uten at der ble gjort noen opptegnelser om det. Det sier seg selv at det ikke lot seg gjöre å innkalle et så stort apparat som bystyre og formannskap, slik som forholdene var. Man innså snart at det var nödvendig å etablere en særlig kriseadministrasjon som på kort varsel kunne treffe hurtige og bindende avgjörelser på kommunens vegne.

Ordföreren sammenkalte derfor formannskapet til et kort möte den 12.april og la fram et forslag underskrevet av ordförer og rådmann

Forslaget ble enstemmig vedtatt av formannskapet og gikk ut på:

A. Formannskapet opptrer som byens höyeste myndighet i.h.t. bykommunelovens § 24, med den myndighet som av loven er tillagt bystyret.

B. Formannskapet oppnemner et Velferdsutvalg på 6 medlemmer bestående av Finansutvalget og rådmannen. Velferdsutvalget har myndighet til å treffe de avgjörelser som etter loven tilligger formannskapet i tilfeller når der ikke er tid eller höve til å kalle sammen dette. Velferdsutvalgets oppgave er videre å tjene som organ i finansieringsspörsmål også når det gjelder byens private nærins- og arbeidsliv. Dessuten tjener det som sentralorgan for alle særutvalg.

S æ r u t v a l g :

a. Næringsutvalg.
3 medlemmer med representanter fra håndverk-handel og samorganisasjon.

b. Ordensutvalg.
3 medlemmer der samarbeider sommkommunens representanter overfor politimyndighetene og luftvernet.

c. Evakuerings- og sanitetsutvalg.
3 medlemmer. Kommunens organ for samarbeide med de frivillige organisasjoner til lösning av ovennevnte spörsmål.

d. Forsyningsnemnden og den eventuelle særutvalg.
Forsyningsnemnden gis myndighet til selv å oppnemne nödvendige særutvalg for ordningen av provianteringsspörsmål o.l. "

En legger ved utskrift av formannskapets mötebok i möte den 12/4-4o

Det oppnemnte Velferdsutvalg kom sammen allerede samme dag, og der ble truffet beslutning om opprettelse av en matstasjon og om at tvangsauksjoner for skatter o.l. avlyses intil videre. En legger ved avskrift av Velferdsutvalgets mötebok i sin helhet. Som en ser ble der holdt en rekke möter i tiden 12/4 til 16/5-194o. Möteboken ble i sin helhet opplest da formannskapet igjen trådte sammen den 21.mai 194o, og samtlige vedtak ble godkjennt.

Som det vil fremgå av möteboken, var der den förste tid meget vanskelig om kontantmidler, og kommunen måtte en tid utbetale reduserte lönninger til tjenestemenn og arbeidere(halv lönn). Der var drevet forhandlinger med fylkesmannen og byens banker om innföring av nödpenger, men dette ble det imidlertid ikke noe av. I skrivelse av 21/5-194o til formannskapet (se bilag), har rådmannen redegjort for kommunens ökonomiske stilling under krisen.

Allerede de förste dager etter krigsutbruddet fikk en föling med krigsoperasjonene, idet tyske fly kunne observeres fra byen.

En stor del av byens befolkning ble öyenvidne til en veritabel trefning som fandt sted mellom 6 antagelig britiske torpedojagere og et antall tyske bombefly over på Valderhaugfjorden og nordover. Såvidt jeg nå har kunnet konstatere, foregikk dette lördag,den 13.april.Befolkningen bevarte fortsatt ro og fatning, og det også senere da byen ble utsatt for direkte angrep. Det er ikke meldt om noe tillöp til panikk eller lignende under hele krigen. Fra midten av april var imidlertid en vesentlig del av byens befolkning allerede evakuert til landdistriktene rundt byen.

Samtlige kommunens tjenestemenn og arbeidere hvorav forholdsvis få var mobilisert til krigstjeneste, ble på sin plass og utförte sitt arbeide så godt forholdene tillot det. Det nye tilbygg til Lövenvold - kommunens administrasjonsbygning - var på det nærmeste ferdig. I kjelleren under tilbygget var bygget bombesikker stasjon for luftvernet, og dette ble i all hast innredet og utstyrt til bruk den 9.april. Den nye fyllearrest ble brukt som tilfluktsrom for tjenestemenn og andre i bygningen. Kinolokalet i samme bygning ble brukt som offentlig tilfluktsrom. De stadige flyallarmer,opptil omkring 2o på en dag, voldte selvsagt ikke liten forsinkelse i arbeide på de forskjellige kontorer, og særlig da etter at bombene var begynt å falle i byen, og folk omsider innså nödvendigheten av å söke dekningsrommene.

Der ble i Ålesund ilandsatt en liten britisk styrke infanteri og marinesoldater fra en britisk torpedojager. Såvidt jeg nå har kunnet bringe på det rene ved konferance med politiet skjedde dette mandag den 15. apr. Antallet kan ikke nå nöyaktig fastslås, men det var neppe mere enn 150 mann. De installerte seg uten videre på Nörvöy skole. Langs riksvegen anbragte de et par maskingeværstillinger, en ved Nörvesund bro og en på Gåseide. Avdelingen forsvandt i al stilhet kort för den 1. mai 1940. Den etterlot seg endel ammunisjon og effekter, som senere ble overlevert til tyskerne.

Politiet og det sivile luftvern hadde,som naturlig var,en hård påkjenning. Foruten alle de andre gjöremål som ble tillagt politiet, hadde det også å ordne med mobiliseringen på stedet. Til hjelp for politiet meldte det seg imidlertid meget beredvillig frivillige både menn og kvinner til allslags arbeide. Ca.4o tyske sjöfolk ble arrestert og internert i leir på Skodje.Disse ble kort för okkupasjonen fört ut av landet,antagelig til England.

Etter opdrag og fullmakt fra I.R.11 ble der i Ålesund stiftet et vernekorps på ca.2oo mann utstyrt med alminnelige militæruniformer og geværer. Korpset stod under ledelse av v.p.kaptein Gustav Puntervold.Korpset utförte vebnet vakthold ved diverse institusjoner og avlöste politivaktholdet.Ca.3oo sivilpersoner ble opptatt i politiets ordensvern.Fylket

Konstituerte 2 ekstre politifullmektiger for byen og distriktet.

I skrivelse av 23/4 1940 fra Sjöforsvarets overkommando (Diesen) til ordföreren,meldes at Ålesund p.g.a. situasjonen inntil videre stilles under militær kommando. Som kommandant er midlertidig beordret vpl.kaptein Puntervold, som allerede den 29. april. ble avlöst av kaptein O.A.Gunvaldsen ifölge overkommandoens ordre av 25. april.

Ad de enkelte tiltak og institusjoner under krisen.

Allerede ved krigsutbruddet trådte Kvinnenes Arbeidshjelp i virksomhet med en frivillig organisasjon/i samarbeid med politiet å hjelpe folk med utflytning av syke og gamle, barn og kvinner som ikke trengtes til arbeide i byen (se vedlagte rapport fra K.A.)

Lördag den 13. april trådte imidlertid det kommunale utvalg for evakuering m.v. sammen og besluttet straks å opprette et kommunalt evakuerings kontor for å formidle utflytning fra byen. O.r. sakf. Meinich hadde uoppfordret stillet sitt kontor til rådighet for kommunen ifall det måtte trenges. Evakueringsutvalget benyttet seg av dette elskverdige tilbud, og allerede mandag den 15. april kunne derfor - med bistand av bysekretären - det kommunale evakueringskontor tre i virksomhet under ledelse av en av fattigvesenets kontrollörer, Herlof Hansen, og med frivillig hjelp fra K.A. og andre. Kontoret formidlet utflytningssteder og hjalp til med transport. Ubemidlede fikk bistand av forsorgsvesenet. Jeg viser til vedlagte rapport, etter hvilken der omkring 20. april var evakuert ca 10.000.- personer fra Ålesund.

Matstasjon.

Det viste seg meget snart nödvendig å skaffe et godt og billig spisested for alle personer som var i forskjellig slags frivillig hjelpetjeneste og for folk hvis familie var evakuert o.s.v.

I Folkekjökkenets lokaler i "Folkets Hus" ble der opprettet en "Matstasjon". Stasjonen ble i den förste tid drevet utelukkende med gratis, frivillig hjelp. Det ble gjort et godt og oppoffrende arbeide som fortjener kommunens takk. Der ble servert god og næringsrik mat for 50 öre pr. person. Stasjonen ble opprettholdt ut over den egenlige krigstid. Flyttet i august 1940 til Kongens gt. 7 og ble avviklet i löpet av sommeren 1941.

Forsorgsvesenet.

Krigssituasjonen stilte også forsorgsvesenet store oppgaver, som det imidlertid må sies å ha löst på tilfredsstillende måte i betraktning av forholdene. På grunn av den akutte penneknapphet og opphör av all kreditt, måtte en hel del mennesker, som pludselig stod på bar bakke, söke hjelp for å skaffe seg det nödvendigste. Forsorgsvesnet måtte derfor i stor utstrekning hjelpe folk som ellers aldrig hadde el.kom til å söke noen hjelp

av

kommunen. Dels for å avlaste fattigvesenet for arbeide og dels for lettere å kunne hjelpe slike som måtte ha hjelp p.g.a. krigen, fant Velferdsutvalget det nödvendig å opprette et særskilt kommunal hjelpekontor i samarbeids med forsorgskontoret. Til å lede dette hjelpekontor ble oppnemnt bestyreren ved arbeidsformidlingskontoret,Gustav Melsæther. Virksomheten besto vesentlig i å yde nödtörftige lån mot gjeldsbevis og annen sikkerhet. Jeg viser til fattigforstanderens og herr Melsæthers vedlagte rapport.

Bl.a.kan nevnes at kommunen måtte skaffe sivilt töy (slalombluser og knickers)til ca.140 norske soldater, som ved demobiliseringen ikke hadde sivilt töy, da deres sivile effekter var blitt ödelagt på Åndalsnes,Veblungsnes og Setnesmoen.Jeg kan også vise til vedlagte rapport fra Trygdenemnda ang.utflytning av gamle m.v.

Krigsskader som fölge av flyangrep.

Jeg kan med hensyn til enkeltheter henholde meg til brannsjefens vedlagte rapport. De verste tyske luftangrep på byen fant sted den 25. og 27.april. Disse dager ble der tildels gjort ganske betydelige skader på bygninger i byen. Jeg kan også vise til vedlagte rapport fra Gasverket og Elektrisitetsverket (side 5 til 8 i den trykte årsberetning).Ved bombing den 23.april ble kommunens 2 renholdssjåfförer,Hoel og Furseth, begge skadet av bombesplinter under utförelse av sitt arbeide.Hoel ble alvorlig skadet,lå 8-9 måneder på sykehuset og er fremdeles under sykebehandling.Han får varig men.

Etter brannsjefens rapport var her bombing 7 forskjellige dager,og der meldes om 45 nedslag av sprengbomber foruten antagelig noen hundre brannbomber.

Aspöy nye skole ble delvis ödelagt med brann-og sprengbomber den 25. april, se herom skolebestyrerens rapport.

I forhold til nabobyene Kristiansund og Molde må en allikevel si at Ålesund slapp heldig fra krigsoperasjonene. Selvom de skader som inntraff var fölelige for dem det rammet, var det dog ingen katastrofe for byen, og voldte i og for seg ikke noe nevneverdig avbrekk i byens daglige liv.

M.h.t. drepte og sårede under bombeangrep kan jeg forövrig vise til rapport av 4. ds. fra overlegen ved Ålesunds sykehus.

Sykehus- og sanitetstjeneste.

Som det fremgår av vedlagte rapport fra sykehusets overlege ble allerede på krigens förste dag 80 av sykehusets 141 patienter utskrevet. De pasienter som var så dårlige at de ikke kunne flyttes ble fört ned i sykehusets splintsikrete kjelleretasje. Der ble straks gåt igang med å sikre kjelleretasjen. I sykehusets garasje ble innredet splintsikker operasjonsstue.

I kjelleretasjen på Aspöy skole ble der opprettet nödhjelpstasjon med plass til 25 pasienter og med operasjonsrom, betjent med 2 leger 3 operasjonssöstre fra sykehuset, 16 sykesöstre likesa fra sykehuset samt frivillig personale utdannet ved Röde Kors sanitetskursus. Se også vedlagte rapport herom fra stadsfysikus K. A. Berg, som var sanitetssjef i luftvernet.

Da Aspöy skole ble ödelagt av bomber den 25. april flyttet nödhjelpstasjonen ut og ble overfört til Möre Ungdomskole ved bygrensen.

I löpet av 2 dager lyktes det å sende det förste feltlasaret på 25 senger til Romsdalen. Sykehuset hadde herunder stor hjelp av frivillige hjelpeorganisasjoner og privatpersoner. Der ble fra alle hold ydet et oppofrende og begeistret frivillig arbeide.

Kirkelige handlinger under krigen.

Gudstjenestene i kirken ble innstillet i tiden mellom 9. april og 5. mai. Brudevielser og begravelser ble forrettet som vanlig. Se sogneprestens melding.

Havnevesenet.

Havnekontoret ble i den tid krigen varte på disse kanter brukt som mellomledd mellom marinetjenesten sönnenfor Stad og marinens kontor i Molde. Om havnevesenets arbeide under krigen vises til havnefogdens vedlagte rapport.

Forsyningssituasjonen.

Jeg legger ved en utförlig rapport fra forsyningsnemndens forretningsförer. Matvarelagrene i Ålesund var ved krigsutbruddet meget gode. Dette kom landsdelen til gode da forbindelsen med Oslo og Bergen ble brutt. Særlig måtte en hjelpe Nordfjord og Nordmöre, og selvfölgelig gikk der svære kvanta matvarer til hæren. Kommunen sikret seg et reservelager hermetik på 1000 kasser. På grunn av visse rykter eller misforståelser var der ved en enkelt leilighet run på matvarelagrene tildels med plyndring av disse. Denne utglidning ble öyeblikkelig stoppet og det allervesentligste av de matvarer som ble fört bort fra byen ble bragt tilbake igjen. Se forövrig forretningsförerens rapport.

Krigshandlingenes opphör.

Onsdag den 1. mai opphörte plutselig flybesökene og visstnokk også flyallarmene, og folk forstod etterhvert at der var inntrådt noe som bragte kamphandlingene til opphör. Det ryktedes hurtig at forsvaret av denne landsdel var oppgitt, men folk forholdt seg fremdeles rolig, skuffet over den vending krigen hadde tatt. Hjemvendte soldater begyndte etterhvert å vise seg i gatene. Det gikk 8 dager för tyskerne innfandt seg i Ålesund. I denne tid rådet det naturligvis endel uvisshet m.h. hvorledes disse vilde opptre, men befolkningen avventet stort sett i full-

kommen ro hva der vilde komme. Den 8. mai innfandt der seg en representant for den tyske overkommando herr rittmeister Schleifenbaum, som meddelte ordförer og rådmann at der ikke vilde bli tale om noen egentlig militær besettelse av byen sålenge her hersket ro og orden. Den evakuerte befolkning burde vende tilbake så snart som mulig og gjenopta sit vanlige arbeide. Noen innblanding i den civile administrasjon vilde ikke finne sted. Tilslutt takket rittmesteren på sit lands vegne for human og god behandling av tyske sårede på Ålesunds sykehus, hvor han visstnok allerede hadde avlagt besök. Jeg viser til rådmannens referat av dette förste möte med tyskernes representant i vedlagte skr. av 9. mai 1940 til velferdsutvalget.

Den evakuerte befolkning begyndte etterhvert å vende tilbake og livet gikk igjen noenlunde sin vante gang. Det sier seg selv at skolene måtte innstille allerede 9. april om formiddagen. Under-visningen ble förts tatt opp igjen etter sommerferien for de laveste klassenes vedkommende. På Aspöy skole mötte 4.- 7. klassene til undervisning allerede den 20. mai, idet man til da hadde klart å rydiggjöre og reparere endel av klasserommene.

For å hindre at noen ved ubesindig opptreden skulle volde ubehageligheter og kanske ulykker for byen ble der ved et par anledninger rettet opprop til byens befolkning gjennom pressen. Sådes sendte form annskapet den 30. mai 1940 ut följende opprop til byens befolkning:

Ålesunds formannskap uttaler sin anerkjennelse overfor byens befolkning for den loyale og forstandige måte den har opptrådt på i denne vanskelige tid.

Ålesund er hittil spart for mange av de vanskeligheter og ulykker som krigen lett kan före med seg, og vi önsker alle å gjöre vårt til at vi fortsatt kan unngå disse vanskeligheter og ulykker.

Skal dette oppnåes, kreves det at byens befolkning gjör sit beste for at der fortsatt kan herske ro og orden.

Formannskapet har derfor i möte igår funnet å burde gjenta oppfordringen om i henhver henseende å opptre korrekt og fortsatt avholde seg fra sammenstimlinger og handlinger som ikke kan annet en skade byens og befolkningens interesser.

Formannskapet venter at hver enkelt av byens borgere - og ikke minst dens ungdom - må er seg sitt store ansvar bevisst og er klar over at uoverlagte og tankelöse handlinger kan få de alvårligste följer for byen og dens befolkning.

Ålesunds formannskap, den 30. mai 1940.

Gustav Sveen. Jon Hovde. L.K. Sætre. Eli Hatlemark. J.Sponland. Dagfinn Flem. Ragnvald Skarbövik. Amund Nesvik. A. Myrold. Paulus Loe. Harald Skutvik. Aksel Holm. Nikolai Helseth. Petrine Stafset. Harald Thoresen."

Jeg tror det må erkjennes at folk også etterkom oppfordringen, ihvertfall kjenner jeg ikke til at der i den förste tid etter okkupasjonen forefaldt noen episoder eller noenslags sammenstöt mellom de tyske soldater og befolkningen. Soldatene på sin side forholdt seg også absolut korrekt.

Ålesund, den 12/11 1941